

KURULUŞUNDAN 19. YÜZYILA KADAR TRABZON TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ (I)

Melek Öksüz*

1. Trabzon Adının Menşei

Trabzon adının kökeni üzerinde değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bazı kaynaklarda aynı bilgilere rastlamakla birlikte farklı görüşlerin yer aldığı kaynaklar da mevcuttur. Tarihi kaynaklarda Trabzon şehrinden ilk söz eden, M.Ö. 400 yılında bölgeye gelen Ksenophon (M.Ö. 430-355) dir¹. Onun zamanında Trabzon şehri Sinop'a belirli bir vergi ödemekteydi². Trabzon ismi son şeklini alana dek bir takım değişiklikler geçirmiştir. İlkçağda şehre Trapezus veya Trapeza (Tpaheza) denilmiş, batı dillerinde bir süre Trapezunte, Trebizonde gibi değişik isimlerle anılmıştır³.

Ortaçağ Müslüman yazarları tarafından ise şehre, Trabezunde veya Atrabezuni (Atrabezun) denilmiş. Bazı batılı yazarlar da Trabzon kelimesini Trabezonde, Trebexonda, Trebezonda, Trebisond, Trapezunt,

---

* Dr. Melek Öksüz, Tarihçi.

¹ Veysel Usta, *Anabasis'ten Atatürk'e Seyahatnamelerde Trabzon*, 1. Baskı, Trabzon, 1999, s.13-23; Mehmet Bilgin, *Doğu Karadeniz-Tarih, Kültür, İnsan*, 1. Baskı, Trabzon, 2000, s.15; Ömer Şen, *Trabzon Tarihi*, 1. Baskı, Trabzon, 1998, s.14; İsmail Hacifettahoğlu, "Kuruluşundan Fethine Trabzon'un Kısa Tarihi ve Fethi" yay. haz: İsmail Hacifettahoğlu, *Öncesi ve Sonrasıyla Trabzon'un Fethi*, Ankara, 2001, s.12.

² Charles Texier, *Küçük Asya-Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, C.III, çev: Ali Suat, Ankara, 2002, s.154, Mehmet Özsait, "İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi", *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri (6-8 Kasım 1998)*, Trabzon, 2000, s.38; Hacifettahoğlu, *a.g.m.*, s.12.

³ M.C. Şehabeddin Tekindağ, "Trabzon", *İA*, İstanbul, 1979, C.XIII/1, s.456.

Trabzon şeklinde okuyup, anlamının da “Kum renginde iki başlı gümüş kartal yuvası” ve “altın kartal ağzı” olduğunu belirtmişlerdir⁴.

Şehrin isminin nereden geldiğine bakacak olursak; Bazı kaynaklar, şehri kuran Miletoslu kolonilerin, şehrin yer aldığı bölgenin düz, kenarlarının da köşeli masayı andıran sekiler üstünde olmasından dolayı “masa” anlamına gelen bu ismi yani “Trapezus”u verdiklerini bildirirler⁵. Oysa kalelerin şimdiki halinin masaya benzemediği bir gerçektir. Çünkü kaleler güneyden kuzeye (denize) doğru çok meyilli ve oldukça da engebeli bir şekilde uzanmaktadır. Bu nedenle kalenin en eski şekline yani Aşağıhisar’a bu adın verilmiş olması daha mantıklıdır. Nitekim, şehrin bu görünüşü Trabzon’a ait en eski paralardan biri üzerinde bir masa şeklinin bulunuyor olmasıyla doğrulanmaktadır⁶.

Trabzon kelimesinin manası hakkında ileri sürülen bir başka görüş, Trabzon’a gelen milletlerin burada memleketin imarına vesile olacak işlerle uğraşırken Trabzon’da sofrta şeklinde birçok büyük taşlar görmüşler ve eski Yunanca’da sofraya “trapeza” denildiğinden şehre de Trabzon demiş olabilecekleri yönündedir⁷. Şakir Şevket, Trabzon sahilinde sofrta gibi düz ve müdevver (yuvarlak) pek çok taşın olduğunu ve bunlara “harmanlı kaya” denildiğini belirterek bu görüşü desteklemeye çalışmıştır⁸. Yine Şakir Şevket’in belirttiğine göre, halkın arasında söylenenlere bakılırsa önceden Trabzon’a “Hurşid-âbâd” (güneş ülkesi) deniliyormuş. Bunun sebebi Acemler’in Trabzon’u istilâ edip Boztepe’ye vardıklarında güneşin şehrin ve denizin üstünde parlamasından dolayı, hayranlık ifade eden bu ismi vermiş olabilecekleri ihtimali ile izah edilmektedir⁹.

Şehre verilen isimlerden biri de “Tuğra Bozan” ismidir¹⁰. Şakir Şevket bunu yakıştırma bir iddia olarak nitelerken¹¹ Goloğlu da aynı şekilde, bu

⁴ Mahmut Ak, “İslam Coğrafyacılarına Göre Trabzon”, *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri (6-8 Kasım 1998)*, Trabzon, 2000, s.27-29.

⁵ Texier, *Küçük Asya*, C.III, s.154, P.Minas Bıjışkyan, *Pontos Tarihi-Tarihin Horona Durduğu Yer Karadeniz*, çev: Hrand D. Andreasyan, 1. Baskı, İstanbul, 1998, s.89-90; “Trabzon”, *Yurt Ansiklopedisi*, İstanbul, 1982-84, C.X, s.7182.

⁶ Tekindağ, “Trabzon”, s.456.

⁷ Şakir Şevket, *Trabzon Tarihi*, haz: İ. Hacifettahoğlu, 1.Baskı, Trabzon, 2001, s.47.

⁸ Şakir Şevket, *a.g.e.*, s.48.

⁹ Şakir Şevket, *a.g.e.*, s.116.

¹⁰ Bir söylentiye göre, Köroğlu Trabzon’a gelmiş ve atını nallatmak için nalbantı gitmiş, gösterilenlerin hiçbirini beğenmeyip hepsini eliyle çekip koparmış, sonunda

söylentiye inanmadığını ve bunun Köroğlu hikâyelerinden kaynaklandığını belirtmektedir¹². Bijişkyan ise, Türkler'in yanlış olarak Trapezon kelimesinin, Grek askerlerinin bozguna uğramasını ima ederek bu adı "Tabur bozan" şekline dönüştürdüklerini belirtmektedir¹³.

Trabzon hakkında bilgi veren Evliya Çelebi de, Fatih'in şehri fethettiğinde buraya, suyunun ve havasının güzelliğinden dolayı manası, "eğlen-ce yeri" anlamına gelen "Tarb-ı Efsun (Tarb-ı Efsun= Tarab-efzun) ismini verdiğini ifade etmektedir¹⁴.

Trabzon kelimesi, bileşik bir kelime olup, "Trab" ve "zun" kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur. Ek niteliğindeki "zon"-zun", yer (mekân) bildirmektedir. Buna göre Trabzon, "Trab'ların ülkesi" anlamına gelmektedir. Böyle olunca da Trabzon yöresinde oturan Orta Asya kökenli Trab, Tibar ve Şilaplar'ın bu kente ad vermiş oldukları ihtimali vardır. Çünkü Türkler, töre gereğince yurt edindikleri topraklara ongun (totem) veya kendi adlarını verirlerdi¹⁵.

Trabzon adı hem Dede Korkut Oğuz-namelerinde hem de halk ağzında ve manilerde "Turabuzon" şeklinde görülmüştür. Farsların kullandığı "tur"

---

birisini beğenip atını nallatmış. Trabzon'lu nalbant da çok kuvvetli imiş, gücünü göstermek için Köroğlu'nun verdiği madeni parayı iki parmağı arasında ezip üzerindeki tuğrayı silmiş, bundan dolayı da şehre "Tuğra bozan" denmiş ve bu deyim halk arasında Trabzon haline gelmiştir. Bkz. Mahmut Goloğlu, *Trabzon Tarihi*, Trabzon, 2000, s.55; Şakir Şevket, bu hadiseyi biraz daha değişik anlatarak, şehre gelen Köroğlu'nun gücünü göstermek için sikkenin tuğrasını parmağı ile mahvettiği için halkın ona böyle bir ismi yakıştırdığını ve zamanla da bunun şehre isim olarak verildiğini belirtir. Bkz. Şakir Şevket, *a.g.e.*, s.49.

¹¹ Şakir Şevket, *a.g.e.*, s.49.

¹² Goloğlu, *a.g.e.*, s.56.

¹³ Bijişkyan, *a.g.e.*, s.99.

¹⁴ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C.I-II, sad: Tevfik Temelkuran-Necati Aktaş, İstanbul, 1986, s.451; Arif Yıldırım, birincisi Arapça "Tarab" ikincisi de Farsça "Efsun" kelimelerinin birleşmesiyle oluşan bu kelimenin "çok sevinçten kaynaklanan coşkunluk ve tepinme" anlamına geldiğini ve canlı, hareketli Karadeniz insanını en güzel biçimde anlatan bu ismin yaygınlaşmasının çok iyi olacağını fakat böyle olmadığını belirtmektedir. Arif Yıldırım, "Trabzon ve Çevresi İle İlgili Dokuz Değişik Hususa Dair Notlar", *Trabzon ve Çevresi Ulular arası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri (3-5 Mayıs 2001)*, Trabzon, 2002, C.I, s.32.

¹⁵ Kemal Karadenizli, *Trabzon Tarihi*, Ankara, 1954, s.20-21'den naklen İbrahim Yılmazçelik, "XVIII. Yüzyılda Trabzon'un Sosyal Durumu", *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri (6-8 Kasım 1998)*, Trabzon, 2000, s.253.

sözü “Türk” anlamındadır. Nitekim Firdevsi’nin “Şehnamesi”nde Türkler’den Tur/Tuz adlarıyla bahsedilmektedir. Buna göre de “Tur-Ab-Zon” bileşik kelimesi “Türkler’in Yurdu”, “Türkeli” anlamlarına gelmektedir ki, bu da şehri Orta Asya’dan göçen “Trab” ve benzeri Türk boylarının kurduğu ve adlandırdığı görüşünü desteklemektedir¹⁶.

Görüldüğü üzere şehrin ismi eskiden beri burada yaşayan topluluklar tarafından değişik adlarla anılmış ve zaman içinde bir takım değişikliklerle birlikte “Trabzon” haline gelmiştir.

2. İlkçağdan Osmanlı Hakimiyetine Kadar Geçen Dönem

Trabzon’un tarihine kısaca bakılacak olursa; şehrin, Sinop’tan gelen Miletli göçmenler tarafından M.Ö. 756’da kurulduğu görüşü genel olarak kabul edilmektedir¹⁷. Buna rağmen Trabzon’un tarihini daha eskilere götürenler de vardır.

Trabzon’un yazılı tarih öncesi dönemlerini aydınlatmaya yönelik çalışmalar 1944’de İ. Kılıç Kökten’in bu yörede yaptığı araştırma gezilerine dayanmaktadır¹⁸. Samsun-Rize arasındaki kıyı bölgesinde yapılan bu araştırmalar neticesinde, Trabzon çevresinde biri düz yerleşme yeri, 31’i yapma, üçü doğal toplam 34 mağara tespit edilmiştir. Trabzon-Rize il sınırı yakınındaki bir mağarada yapılan sondaj çalışmasında bu mağaranın Kalkolitik ve Tunç çağı özellikleri gösterdiği tespit edilmiştir¹⁹. Bu da, şehrin tarihinin Miletler’den daha önceye götürülebileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

¹⁶ Kemal Karadenizli, *Trabzon Tarihi*, Ankara, 1954, s:2-14’dan naklen, Yılmazçelik, a.g.m., s.253-254.

¹⁷ Mehmet Bilgin, *Sürmene Tarihi*, 1.Baskı, İstanbul, 1990, s.58; Tekindağ, “Trabzon”, s.456; Özsait, “İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi”, s.38; Hacıfettahoğlu, a.g.m., s.12; Mehmet Bilgin, Tarih”, *Trabzon*, 2.baskı, 2000, s.54; “Trabzon”, *Yurt Ansiklopedisi*, s.7182.

¹⁸ Bkz. İ. Kılıç Kökten, “Anadolu Ünye’de Eskitaş Devrine (Paleolitik) Ait Yeni Buluntular”, *AÜDTCFD*, Ankara, 1963, C.XX, S.3-4, s.275-276; Ayrıca bkz. Mehmet Özsait, “Orta Karadeniz Bölgesi’nde Yeni Prehistorik Yerleşmeler”, *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (1-3 Haziran 1988)*, Samsun, 1990, s.124-130; Önder Bilgi, “Bafra-İkiztepe Kazılarının Işığında Samsun Bölgesi’nin Protohistoryası”, *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (1-3 Haziran 1988)*, Samsun, 1990, s.1-2.

¹⁹ “Trabzon”, *Yurt Ansiklopedisi*, s.7182.; Ayrıca bkz. Özsait, “İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi”, s.35-36.

Şehrin yazılı tarih çağları ise koloni dönemiyle başlamaktadır. Ancak bundan önceki dönemde bu yörede bir yerleşme olup olmadığı kesinlik kazanmamıştır. Bu konuda değişik görüşler mevcuttur: Homeros'a göre Trabzon'un ilk yerli halkı, Troya savaşlarında Troyalılar'ın yanında savaşan Elizonlulardır. Kimisi de Yunanistan'ın Arkadia bölgesinden gelen Arkadialılar'ı Trabzon'un ilk yerli halkı olarak kabul eder²⁰. Bazılarına göre ise bölgeye ilk olarak M.Ö. III. bin ile II. bin yılları arasında Oğuzlar'ın öncü kollarından biri olarak kabul edilen "Gas/Kas" ve "Gud/Gutiler" in yerleştiğini ifade etmektedirler²¹. Ayrıca, Trabzon'un Bahçecik (Kindinar) mevkiinde bulunan bazı kalıntılar bölgeye ilk defa Kafkasya'dan Mosk'lar, Tibaren'ler ve Mar'ların gelerek burada tarım ve balıkçılık ile meşgul olduklarını göstermektedir²².

Mehmet Bilgin, M.Ö. 8. asırda, Karadeniz'in kuzeyinde Kimmerler'in var olduğunu ve bu asrın sonuna doğru Orta Asya'dan gelen İskitlerin baskısı ile bölgeden gittiklerini ve giderken de Karadeniz'in kuzey ve güneyinde bulunan Helen kolonilerini tamamen yok ettiklerini belirtir²³. Doğu Karadeniz tarihi ile ilgili ilk bilgileri Yunanlı coğrafyacı ve seyyahların eserlerinden öğrenmekteyiz. Bu eserlerde, bu bölgede yaşayan Kolhlar, Driller, Mossinoikler, Halibler, Tibarenler gibi kavimlerden söz edilir ki, bunların hiçbiri Yunan asıllı değildir²⁴. M.Ö. 2000'li yıllardan itibaren bölgede yaşayan kavimlerden bazılarının Türk olduğu söylenebilir. Bunları, Gaşkalar, İskitler, Kimmerler, Amazonlar, Driller, Hunlar, Kumanlar, Peçenekler, Akhunlar, Sabirler, Hazarlar, Bulgar Türkleri ve Oğuz Türkleri olarak sıralamak mümkündür²⁵.

²⁰ "Trabzon", *Yurt Ansiklopedisi*, s.7182.

²¹ Hanefi Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağı'nda Sosyal ve İktisadi Hayat*, MÜTAE, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1993, s.1.

²² Hacıfettahoğlu, *a.g.m.*, s.11; Tekindağ, "Trabzon", s.456.

²³ Bilgin, *Doğu Karadeniz-Tarih-Kültür-İnsan*, s.13.; Bu yörede Kimmerlerin varlığı konusunda hiç şüphe yoktur. Çünkü, bu gerek arkeolojik ve filolojik kanıtlar hem de yer isimleri ile kanıtlanmıştır. Bkz. Özsait, "İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi", s.37; Kimmer ve İskitler hakkında ayrıca bkz. İlhami Durmuş, "Anadolu'da Kimmerler ve İskitler", *Belleten*, Ankara 1997, C.LXI, S.231, s.273-286.

²⁴ Bilgehan Atsız Gökdağ, "M.Ö. 2000'li Yıllardan Günümüze Giresun'daki Türk Varlığı", *Giresun Tarihi Sempozyumu Bildirileri (24-25 Mayıs 1996)*, İstanbul, 1997, s.28.

²⁵ Gökdağ, *a.g.m.*, s.29; Ayrıca bkz. Gülçin Çandarlıoğlu, "Karadeniz'in Kuzey Bölgesinin Türkleşmesi", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (13-17 Ekim 1986)*, Samsun, 1988, s.9-16.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin yeryüzü şekilleri, iklim ve bitki örtüsünün, ulaşım ve yerleşim üzerindeki olumsuz etkisine rağmen²⁶ buraya kadar verilen bilgiler de göstermiştir ki, bölgedeki ve elbette Trabzon'daki yerleşme eski dönemlere kadar özellikle M.Ö. 2000'li yıllara kadar götürülebilmektedir. Ayrıca şehrin, Yunanlılar tarafından değil de Karadeniz'in kuzeyinden gelen Orta Asya kökenli Türk kavimleri tarafından kurulduğu da anlaşılmaktadır.

Dönemlerinin en iyi denizci ve tüccarları olan kolonizâtör Miletliler aslen İyonya'nın en önemli merkezlerinden olan "Milet" şehrinde oldukları için bu isimle anılıyorlardı. Ege kıyılarından gelerek Karadeniz'e çıkan ve öncelikle ticaret fikriyle hareket eden Miletliler önce M.Ö. 785 yılında Sinop'u alırlar ve yavaş yavaş Karadeniz'in her tarafına yayılmaya başlarlar. M.Ö. 756 yılında da Trabzon'u ele geçirirler²⁷.

Trabzon şehrinin varlığı Yunanlılar'dan çok öncedir. Çünkü, koloni kurmak amacıyla Karadeniz'e gelen Yunanlılar'ın, hiç bilinmemiş, içinde hiç oturulmamış bir yerde zenginlik aramaya çalışmaları mümkün değildir. Dolayısıyla 756 yılında Trabzon'a gelen Yunanlılar'ın Trabzon'da kurulu bir şehir bulmuş olmaları lâzımdır. Nitekim Yunanlılar, burada bir şehir kurmaktan ziyade ticaret yapabilecekleri bir konaklama merkezi oluşturmuşlardı²⁸.

Miletliler'den sonra, bölgede Anadolu ve Azerbaycan'da ilk bozkır kültürünü yaşayan ve "Proto-Türkler" olarak kabul edilen Kimmerler'e rastlanır²⁹. M.Ö. 8. asırda Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan Kimmerler bu asrın sonlarına doğru İskitlerin baskısı ile bölgeden hareket ederek önce Kafkaslara sonra da Kızılırmak kavisine ve Sakarya bölgesine kadar gelip Kuzeydoğu Anadolu'yu işgal etmişlerdir. Kimmerler'in şiddetli saldırıları neticesinde Karadeniz'in kuzey ve güneyindeki Helen kolonileri tamamen yok olmuştur³⁰. Burada M.Ö. VIII. yy'a kadar yani yaklaşık 100

²⁶ Ahmet Nişancı, "Karadeniz Bölgesi'nin İklim Özellikleri ve Farklı Yörelere", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (13-17 Ekim 1986)*, Samsun, 1988, s.223-233.

²⁷ Hacıfettahoğlu, *a.g.m.*, s.12.

²⁸ Mahmut Goloğlu, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontos*, 1973, s.13-14.

²⁹ Bostan, *a.g.t.*, s.1.; M.Taner Tarhan, "Eskiçağda Kimmerler Problemi", *VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1979, CI, Levha 215, s.355-369.

³⁰ Goloğlu, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontos*, s.16-17; Bilgin, *Doğu Karadeniz-Tarih, Kültür, İnsan*, s.13; Bilgin, "Tarih", s.54.

yıl yaşamışlardır³¹. Bölgede Kimmer akınlarının sona ermesiyle birlikte M.Ö. 670 yıllarından itibaren Miletliler tekrar Karadeniz sahillerinde koloniler kurmaya devam etmişlerdir³². Trabzon da M.Ö. 656 yılında kurulmuş olmalıdır³³.

Ksenophon'un, bölge ile ilgili olarak verdiği bilgiler arasında, Sinop, Ordu, Giresun ve Trabzon'un Karadeniz'in güney sahillerindeki önemli Milet kolonileri olduğu ve bunların hepsinin de Sinop'a bağlı bulunduğu yer almaktadır³⁴. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Miletlerden başka İskitler, Makronlar, Kolkhlar, Driller, Massynoikler, Khalybler ve Tibarenler de yaşıyor, koloni kentlerinde yaşayan Helen kolonistleri, etrafındaki bu topluluklarla onların dillerini bilen kişiler aracılığı ile anlaşabiliyorlardı³⁵.

Kimmerler'den sonra bölgede İran kaynaklarında Afrasyab, Türk kaynaklarında Alp Er Tunga olarak geçen kralları zamanında Anadolu'yu işgal eden İskitler'e rastlanır. Fakat bunlar bölgede ancak 28 yıl kalabilmiştir³⁶. İskitler'in egemenliğine M.Ö. 606 yılında Med kralı Keykaksares son vermiştir. Medler, Asur Devleti'ni yıktıktan sonra, Lidyalılar ile Anadolu'yu bölüşmek amacıyla Doğu Karadeniz Bölgesini ellerine geçirdiler³⁷. M.Ö. 550 yılında İran'da güçlenen Persler, Medler'in giderek güçsüzleşmesinden yararlanarak Med Devleti'ne son verir³⁸.

M.Ö. 550-332 yılları Pers dönemi olarak kabul edilir. Persler, başlangıçta Trabzon'un özerk yönetimine karışmamış, fakat sonraları üstünlük-

³¹ Çandarlıoğlu, *a.g.m.*, s.9.

³² Goloğlu, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontos*, s.26; Bilgin, *Sürmene Tarihi*, s.58; Bilgin, "Tarih", s.54-58.

³³ Bostan, *a.g.t.*, s.1; Tekindağ, tarih vermemekle birlikte M.Ö. 756'dan sonra 7. yy'ın ortalarından sonrayı göstermektedir. Tekindağ, "Trabzon", s.456; Goloğlu, M.Ö. 562'den sonraki bir tarihte kurulduğunu belirtir. Bkz. Goloğlu, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontos*, s.26.

³⁴ Bilgin, "Tarih", s.58; Goloğlu, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontos*, s.26.

³⁵ Bilgin, *Doğu Karadeniz-Tarih, Kültür, İnsan*, s.16-38, 128.

³⁶ Bilgin, *Doğu Karadeniz-Tarih, Kültür, İnsan*, s.14; M. Bilgin, "Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Etnik Tarihi Üzerine", *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri (6-8 Kasım 1998)*, Trabzon, 2000, s.49; Goloğlu, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontos*, s.21.

³⁷ Goloğlu, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontos*, s.25; "Trabzon", *Yurt Ansiklopedisi*, s.7182.

³⁸ Bilgin, *Sürmene Tarihi*, s.59; Goloğlu, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontos*, s.29; "Trabzon", *Yurt Ansiklopedisi*, s.7182.

lerinden yararlanarak koloni kentlerine kendi yöneticilerini getirmeye çalışmışlar hatta I. Dateios, kentlerin Persleştirilmesi yolunda ilk adımı dahi atmıştır. İmparatorluk toprakları “Satraplık”lara ayrılmış ve Trabzon da “Kapadokya Satraplığı” içinde yer almıştır³⁹. Daha sonraları Doğu Karadeniz öneminden dolayı “Pont Satraplığı” olarak ayrılmıştır. Pont Satraplığı’nın merkezi Amasya olup zamanla sınırları genişlemiştir. Bu dönemde şehirde Yunanlılar olmakla birlikte Yunanlılar’ın Pontosla bir alakası yoktur. Nitekim Pont Satraplığı M.Ö. 520 yılında İran’ın 19. eyaleti olarak kurulmuştur⁴⁰. Perslerin bir ara yenilmesi ile Yunan asıllı koloniler özerkliklerine kavuşur gibi olduysa da Datames, koloni kentlerine otoritelerini yeniden kabul ettirmiştir. Bu satrabın ölümüyle Trabzon muhtar hale geldi. M.Ö. 332’de de Büyük İskender’in hakimiyeti altına girdi⁴¹.

Büyük İskender’in doğu seferinde yol üzerinde bulunmadığı için Doğu Karadeniz’in durumunda bir değişiklik olmamış, İskender’in ölümünden sonra fethettiği topraklar komutanlar arasında paylaştırılırken Trabzon, Eumenes’in payına düşmüştür⁴². M.Ö. 280’de de Sinop’ta ortaya çıkan Mitridates ailesinin hakimiyeti altına girmiştir⁴³. Pers soylularından geldiğini ileri süren Mitridates Ktistes’in M.Ö. 298’de kurduğu Pontos Devleti⁴⁴, Kral I. Farnakes Dönemi’nde Karadeniz kıyılarına yayılmıştır. Kral Mitridates Eupator VI zamanında (M.Ö. 120-63) ülkede çatışmalar ve istikrarsızlık hakim olmuştur⁴⁵. M.Ö. 86-66 yıllarında meydana gelen ve Mitridates Savaşları olarak bilinen Roma komutanlarıyla yapılan savaşlar, Pontos Krallığı’nın kaderini etkilemiştir. Çünkü Roma Komutanı Pompeius’un Mitridates’e karşı gerçekleştirdiği saldırı Pontos’un askeri gücünü çökertmiştir⁴⁶. M.Ö. 63 yılında Pompeius, Trabzon’u zaptederek Roma İmparatorluğu topraklarına katmıştır⁴⁷.

³⁹ Bilgin, *Sürmene Tarihi*, s.59-60; Goloğlu, *Anadolu’nun Milli Devleti Pontos*, s.29-31; “Trabzon”, *Yurt Ansiklopedisi*, s.7182.

⁴⁰ Goloğlu, *Anadolu’nun Milli Devleti Pontos*, s.31-33.

⁴¹ Tekindağ, “Trabzon”, s.457; “Trabzon”, *Yurt Ansiklopedisi*, s.7183.

⁴² Goloğlu, *Anadolu’nun Milli Devleti Pontos*, s.49; Bilgin, “Tarih”. s.58.

⁴³ Tekindağ, “Trabzon”, s.457.

⁴⁴ Goloğlu, *Anadolu’nun Milli Devleti Pontos*, s.53.

⁴⁵ Tekindağ, “Trabzon”, s.457; “Trabzon”, *Yurt Ansiklopedisi*, s.7183.

⁴⁶ Goloğlu, *Anadolu’nun Milli Devleti Pontos*, s.67-72; “Trabzon”, *Yurt Ansiklopedisi*, s.7182.

⁴⁷ Goloğlu, *Anadolu’nun Milli Devleti Pontos*, s.107; Tekindağ, “Trabzon”, s.457.

Trabzon, Romalılar devrinde Partlarla yapılan savaşlarda serbest şehir statüsü ile önemli bir üs durumundaydı. Bu nedenle Trabzon “elde tutulması mühim bir nokta” olarak kabul ediliyordu. I. asır ortalarından itibaren Trabzon gelişmeye başladı⁴⁸. Vespasianus Devri’nde (M.S. 69-79) Trabzon’u Anadolu’ya bağlayacak askeri yol ve sahil yolu yapılmış böylece Trabzon ticari açıdan gelişme imkânı bulmuştur⁴⁹.

İmparator Hadrianus (M.S. 117-138) zamanında, Trabzon’da bir liman yaptırmasıyla şehir daha da önem kazanmaya başladı. Artık Trabzon, ticaret mallarının Doğu’dan Batı’ya sevkinde önemli bir üstü. Çin’den veya Orta Asya’dan gelen ham ipek, Trabzon veya İskenderiye’den geçerek batıya gönderiliyordu⁵⁰. Bu dönemde limanla birlikte saraylar, tapınaklar, su kemerleri ve dalgakıran da yaptırılmıştır⁵¹.

257 yılında şehir Gotlar tarafından işgal edilip tahribata uğramıştır⁵². Bu tahribatın etkisi 30-40 yıl kadar sürmüş, şehrin canlanması imparator Diocletianus (285-305) zamanında olmuştur⁵³. Konstantin zamanında yapılan dini-idari taksimatta Trabzon, Piskoposluk merkezi olmuştur⁵⁴.

M.S. 395 tarihinde Roma İmparatorluğu’nun parçalanması ile Trabzon’da Bizans hakimiyeti dönemi başlar. Bizanslılar döneminde de Trabzon önemini korumuştur. Bizans döneminden günümüze pek çok tarihi eser gelebilmiştir⁵⁵. Ayrıca bu dönemde bölge önemli olaylara sahne olmuştur. 530 yılında Bizanslılar tarafından bozguna uğratılan Bulgar Türkleri’nin bir kısmı Trabzon’a yerleştirilmişlerdir⁵⁶.

⁴⁸ Bilgin, *Sürmene Tarihi*, s.71, Tekindağ, “Trabzon”, s.457.

⁴⁹ Özsaıt, “İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi”, s.41; Tekindağ, “Trabzon”, s.457.

⁵⁰ Mehmet Tezcan, “İpek Yolu ve XIV. Yüzyıla Kadar İpek Yolu Ticaretinde Trabzon’un Yeri”, *Trabzon ve Çevresi Uluslar arası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri (3-5 Mayıs 2001)*, Trabzon, 2002,C.I, s.75.

⁵¹ Özsaıt, “İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi”, s.41; Goloğlu, *Anadolu’nun Milli Devleti Pontos*, s.114.

⁵² Özsaıt, “İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi”, s.42; Goloğlu, *Anadolu’nun Milli Devleti Pontos*, s.114; Bilgin, *Sürmene Tarihi*, s.77.

⁵³ Bilgin, *Sürmene Tarihi*, s.77; Bilgin, “Tarih”, s.62; “Trebizond”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, New York 1991, vol:III, s:2112.

⁵⁴ Goloğlu, *Anadolu’nun Milli Devleti Pontos*, s.115-116; Tekindağ, “Trabzon”, s.457.

⁵⁵ Hacifettahoğlu, *a.g.m.*, s.13-14.

⁵⁶ Bostan, *a.g.t.*, s.2.

İslamiyet'in doğuşu ile birlikte müslümanlar etrafa yayılmaya başlamışlar ve II. Justianos Dönemi'nde (705-711) müslüman akıncılar Doğu Karadeniz Bölgesi'ne kadar geldiler. Bir ara Trabzon bu akıncılar tarafından ele geçirildi ise de 715 yılında Bizanslı komutan Leon tarafından geri alındı. Bundan sonraki dönemde Trabzon iki taraf arasında sürekli el değiştirdi. 739 yılında son olarak Bizanslılar'ın eline geçti. Buna rağmen şehir surlarının dışında müslümanların hakimiyeti uzun yıllar devam etti⁵⁷. Yapılan bu savaşlarda, Arap ordularında yeni müslüman olmuş Türk unsurları bulunurken⁵⁸ Bizans ordusunda da Karadeniz'in kuzeyi ve Balkanlar'dan gelen Kuman, Peçenek, Bulgar, Hazar Türkleri bulunmaktaydı⁵⁹. 10 yy'a kadar Karadeniz Bölgesi, Bizans-Sasani-Arap mücadelesine sahne olmuş ve anlatıldığı üzere bu mücadelede Türkler aktif rol oynamışlardır⁶⁰.

Öteden beri ticari açıdan dikkatleri çeken Trabzon, Boğazlar ve Ege yoluyla Akdeniz'e ve Avrupa'ya bağlanmasının yanı sıra Karadeniz üzerinden de Rusya'ya ve Avrupa içlerine giden yolların kavşağında bulunuyor idi⁶¹. 11.yy'daki bu ticari öneminin yanı sıra askeri bir üs olarak da kullanılmış, Bizans İmparatoru Basilio's'un 1021-1022 yıllarında Ani kralları ve Vaspurakan devletleriyle mücadelesinde Trabzon bir üs olarak kullanılmıştır⁶².

1073-1074 yılları arasında Trabzon dolaylarında ve hatta Ege kıyılarında Türk gruplarına rastlanılmış⁶³, 1072'de bir ara Trabzon, Türklerin

⁵⁷ Hacıfettahoğlu, *a.g.m.*, s.14; Goloğlu, *Anadolu'nun Milli Devleti Pontos*, s.125-126; "Trabzon", *Yurt Ansiklopedisi*, s.7184.

⁵⁸ Bilgin, "Tarih", s.63.

⁵⁹ XII. yüzyılda 40.000 Kuman ailesi Gürcistan'a inip burada Hristiyan olmuş buradan da Doğu Karadeniz'e ve Doğu Anadolu'ya gelerek yerleşmişlerdir. Bkz. Bostan, *a.g.t.*, s.2; Salim Göhçe, "Doğu Karadeniz Bölgesinin Türkleşmesinde Kıpçakların Rolü", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (13-17 Ekim 1986)*, Samsun, 1988, s.477-484.

⁶⁰ Gökdağ, *a.g.m.*, s.32.

⁶¹ Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri*, I, 1.Baskı, İstanbul, 1990, s.52.

⁶² Muhammet Beşir Aşan, "Bazı Anadolu Türk Beyliklerinin Trabzon İle Olan İlişkileri", *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri (6-8 Kasım 1998)*, Trabzon, 2000, s.125.

⁶³ Claude Cahen, *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler*, terc: Yıldız Moran, 1.Baskı, İstanbul, 1979, s.88. Hatta, 1071'den önce Selçuklular tarafından yönetilen Türkmen akınları neticesinde, Trabzon'un hinterlandı ve Erzurum'un yağma edildiğini de bildirmektedir. *Aynı eser*, s.83.

eline geçmiş 1075 yılında ise Theodore Gavras tarafından geri alınmıştır⁶⁴. Trabzon'a vali olarak atanan Gavras, daha sonra bölgeyi Bizans'tan bağımsız olarak yönetmiştir. 1098'de ölümü üzerine yerine oğlu Gregory Taronites geçmiş, bir yandan çevredeki Türkmen beylikleri ile ittifak kurarken öte yandan babası gibi Bizans'tan bağımsız hareket etmiştir. 1119'da buraya atanan Costantin Gavras da kendinden öncekiler gibi çevredeki Türkmenlerle ilişkiler kurup bağımsız hareket etmiştir. 1185'de Bizans halkı ayaklanarak Komnenos hanedanını tahtan indirerek onun yerine Angelos hanedanını tahta çıkarmıştır. İmparator Andronikos Komnen ve oğlu Manuel öldürülürken Manuel'in oğulları Aleksius ve David Gürcistan'a kaçırılmışlardır⁶⁵. 1204 yılına gelindiğinde Gürcistan Kralı Tamar'ın desteği ile Komnenoslar Trabzon'u ele geçirmişlerdir⁶⁶.

David'in 1206 yılında ölümüyle Aleksius imparator ünvanını tek başına alarak iki buçuk asır boyunca İran ve doğu ticaretinin çok önemli bir noktasını teşkil eden Trabzon'da hüküm sürmüştür⁶⁷. Bu dönemde (13.yy'da) Trabzon, bölgede yaşanan ekonomik gelişmelerin etkisiyle önemli bir ithalat ve ihracat merkezi haline gelmiştir⁶⁸.

⁶⁴ Bostan, *a.g.t.*, s.2; "Trebizond", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, s.2112.

⁶⁵ Bilgin, "Tarih", s.68-69. Gavraslar'ın Türkmenlerle olan işbirliği için bkz. Cahen, *a.g.e.*, s.209.

⁶⁶ Goloğlu, *Trabzon Tarihi*, s.17; Şakir Şevket, *a.g.e.*, s.52; Bilgin "Tarih" s.69; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C.III, çev: Fikret İşıltan, 1.Baskı, Ankara 1987, s.111.

⁶⁷ Runciman, *a.g.e.*, C.III, s.111-112; Komnenoslar Dönemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. George Finlay, L.L.D. *History of Greece. From its Conquest By The Romans To The Present Time*, vol: IV. *Mediaeval Greece And The Empire of Trebizond A.D. 1204-1461*, Oxford London, s.319-427; Anthony Bryer, "Trebizond, Empire of", *Dictionary of the Middle Ages*, New York, 1989, vol:12, s.168-170.; "Trebizond, Empire of", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, New York, 1991, vol:3, s.2112-2113.

⁶⁸ Münir Atalar, "XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Karadeniz Ticaretinde Trabzon'un Yeri ve Önemi", *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri (6-8 Kasım 1998)*, Trabzon, 2000, s.131-135; Mustafa Safran, "XIII ve XIV. yy'da Karadeniz Limanlarının Ticari ve Tarihi Önemi" *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (13-17 Ekim 1986)*, Samsun, 1988, s.459-462; Yücel Öztürk, "XIII. ve XVII. Yüzyıllarda Karadeniz Ticareti", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.97, 1995, s.113-136; Şerafettin Turan, "Karadeniz Ticaretinde Anadolu Şehirlerinin Yeri", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (13-17 Ekim 1986)*, Samsun, 1988, s.147-158; Abdülkadir Yuvalı, "XIII. Yüzyılda Karadeniz Ticareti", *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (1-3 Haziran 1988)*, Samsun 1990, s.233-240; Tezcan, *a.g.m.*, s.71-90.

13.yy. aynı zamanda Türkler'in Karadeniz sahillerine yerleşmeye başladıkları yüzyıl olarak da dikkati çeker⁶⁹. Nitekim 1207'de Antalya⁷⁰, 1214'de Sinop alınır⁷¹. 1228 'de Trabzon kuşatılır, ancak alınamaz⁷². Bu dönemde Trabzon'a yönelik Türk akınları giderek artmıştır. Bu akınlardan kurtulabilmek için Trabzon İmparatorluğu Selçuklular'a vergi vermek zorunda kalmışlardır⁷³.

Selçuklular tarafından Samsun'un doğu kesimine bölgenin güvenliği için yerleştirilmiş olan Çepniler, Karadeniz sahil boyunca doğuya doğru ilerleyerek bu bölgenin Türkleşmesinde önemli rol oynamışlardır⁷⁴. Çepniler bazen tek başlarına bazen de diğer Türk boyları ile birlikte Trabzon'a akınlar yapmışlardır. 1279 yılında Sinop'a saldırıp Trabzon İmparatorluğu'nu mağlup etmişler⁷⁵, 1348 yılında Türkmen beylikleri ile

⁶⁹ Bölgeye yerleşen dikkate değer sayıdaki Türk'ün bölgeye iç güney bölgeden ve batı kıyısından girdikleri düşünülmektedir. Bkz. Michael E. Meeker, "The Black Sea Turks: Some Aspects of Their Ethnic And Cultural Background", *IJMES*, 1971, vol:2, s.338.

⁷⁰ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 1971, s.284.

⁷¹ Ali Sevim-Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi*, C.I, Ankara, 1990, s.110-111.

⁷² Osman Turan, *a.g.e.*, s.361-362; Sevim-Yücel, *a.g.e.*, s.117.

⁷³ 1214'de Sinop'un alınmasıyla Trabzon İmparatorları Selçuklulara vergi vermeye başladılar. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.I, Ankara 1988, s.5; Ahmet Toksoy, "Selçuklu-Trabzon Münasebetleri ve Trabzon Komnenosları'nın Tabiiyete Alınması", *Trabzon ve Çevresi Uluslar arası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri (3-5 Mayıs 2001)*, Trabzon, 2002, C.I, s.57-58; Selçuklular zamanında Doğu Karadeniz ve Trabzon'a yapılan Türkmen akınları için bkz. Mustafa Keskin, "Selçuklular Zamanında Doğu Karadeniz'e Yönelik Türkmen Akınları ve Muhacereti", *Giresun Tarihi Sempozyumu Bildirileri (24-25 Mayıs 1996)*, İstanbul, 1997, s.51-57; Kenan İnan, "Giresun ve Havalisinde Türkmenler (XIII ve XV. Yüzyıllar)", *Giresun Tarihi Sempozyumu Bildirileri (24-25 Mayıs 1996)*, İstanbul, 1997, s.59-75; Mehmet Bilgin, "Giresun Bölgesindeki Türkmen Beylikleri ve İşkân Hareketleri", *Giresun Tarihi Sempozyumu Bildirileri (24-25 Mayıs 1996)*, İstanbul, 1997, s.77-109.

⁷⁴ Nitekim daha sonraki dönemlerde Trabzon'un güney batısındaki bölge "Çepniler'in Vilayeti" olarak bilinecektir. Bkz. Meeker, "The Black Sea Turks: Some Aspects of Their Ethnic and Cultural Background", s.338.

⁷⁵ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri Boy Teşkilatı Destanları*, 5.Baskı, İstanbul, 1999, s.323; Düzenli bir orduya karşı kazanılan bu zafer Çepnilerin o dönemde hem kalabalık hem de teşkilatlı bir topluluk olduklarını göstermesi bakımından önemlidir. Bkz. Ali Çelik, *Trabzon-Şalpaazarı Çepni Kültürü*, 1.Baskı, Trabzon, 1999, s.16.

Trabzon İmparatorluğu üzerine ortak bir saldırıları dahi gerçekleştirmişlerdir⁷⁶.

Trabzon İmparatorluğu, Anadolu'nun 1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra Moğol hakimiyetine girmesiyle, Moğollar'a, sonra Türkmen beylerine vergi vermeye devam etmişlerdir. Hatta kızlarını Türkmen beylerine vermek suretiyle kendilerini güvence altına almaya çalışmışlardır⁷⁷. Meselâ, Trabzon İmparatoru, kızkardeşi Theodora'yı 1358 Ağustosunda Hacı Emir Oğulları'nın lideri Hacı Emir ile evlendirmiştir⁷⁸.

1318-1319 yıllarında Pervaneoğullarına ait kuvvetler, 1340'lı yıllarda ise Akkoyunlular Trabzon'a birkaç kez akın yapmışlardır⁷⁹. Nitekim İmparator Alexios III, Akkoyunlular'ın akınlardan korunmak için kızı Maria'yı Akkoyunlu beyi Emir Kutlu ile evlendirmişti⁸⁰. Bundan sonraki tarihlerde Erzurum ve Bayburd taraflarındaki Türkmenler de Trabzon'a akınlar yapmışlardır. Toharlı kabilesi bunlardan biridir⁸¹.

⁷⁶ Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri Boy Teşkilatı Destanları*, s.324-325.

⁷⁷ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, C.II, s.5, dipnot 1; Hacıfettahoğlu, *a.g.m.*, s.15; Hüseyin Albayrak, *Fetih'ten Kanuni'ye Trabzon İdari Yapılanma ve Trabzon Valileri (1461-1566)*, 1.Baskı, Trabzon, 1999, s.26; Muammer Gül, "XIII-XV. Yüzyıllarda Anadolu Türkleri İle Trabzon Rum Devleti Arasındaki İlişkiler: Trabzon ve Çevresinin Fethi", *Trabzon ve Çevresi Uluslar arası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri (3-5 Mayıs 2001)*, Trabzon, 2002, C.I, s.65, 68.

⁷⁸ Bkz. Rustam Shukurov, "Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century", *Mediterranean Historical Review*, June 1994, London, vol: 9, no:1, s.43.

⁷⁹ Bostan, *a.g.t.*, s.2-3; Gül, *a.g.m.*, s.67-68; Akkoyunluların Trabzon üzerine yaptığı en şiddetli akın 1348'de Uzun Hasan'ın büyük dedesi Tur Ali Bey tarafından yapılmıştır. Bkz. İlhan Şahin, "Osmanlı-Akkoyunlu Nüfuz Mücadelesinde Trabzon", *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri (6-8 Kasım 1998)*, Trabzon, 2000, s.154.

⁸⁰ Bkz. Shukurov, "Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century", s.57.

⁸¹ Enver Konukçu, "Trabzon Valisi Şehzade Selim'in Akkoyunlu Ülkesindeki Faaliyetleri", *Trabzon ve Çevresi Uluslar arası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri (3-5 Mayıs 2001)*, Trabzon, 2002, C.I, s.92; 14. yy'da Trabzon İmparatorluğu'nun Türkmen beyleri ile olan münasebetleri ve Trabzon üzerine Türkmen akınları için bkz. Shukurov, "Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century", s.20-72; Kenan İnan, "Giresun ve Havalisinde Türkmenler (XIII. ve XV. Yüzyıllar)", s.59-75.

Osmanlı Devleti'nin fetihden önce bu bölgedeki faaliyetine gelince; Panaretos'a göre, Osmanlı'nın Trabzon tarihinde ilk ortaya çıkışları, 1368 yılında Giresun Adası'na yapılan akın ile olmuştur. Fakat bu hadiseden sonra böyle bir akından hiç bahsedilmemiştir⁸².

15. yy'a gelindiğinde Osmanlı Devleti, Anadolu'da pek çok yeri fetih etmiş, Türkmen beylerinden aldığı topraklarla Trabzon hududuna kadar gelmişti. Osmanlılar, II. Murat Dönemi'nde, 1442'de hem karadan hem de denizden Trabzon üzerine kuvvet sevk etmiş, ancak Osmanlı donanması şiddetli fırtına yüzünden geri dönmek zorunda kalmıştır. Buna rağmen Trabzon İmparatoru 3.000 altın vergi vermeyi kabul etmiştir⁸³.

Bu dönemde Trabzon'un içinde bulunduğu durum, Erdebilli Şeyh Cüneyd'i (Şah İsmail'in dedesi) ümitlendirir ve burayı almak için 1456'da şehre karşı harekete geçer. Onun bu hareketini öğrenen Fatih, Amasya beyi Hızır Bey'i Trabzon üzerine sevk eder. Onun geldiğini haber alan Cüneyd Bey, kuşatmayı kaldırarak geri döner⁸⁴. Hızır Bey'in bu seferi, Komnenler Devleti'nin Osmanlı himayesine alınmasını ve her yıl 2000 altın vergiye bağlanmasını sağlamıştır. Fatih, alınan esirleri serbest bırakma karşılığında vergiyi 3000 altına çıkarmıştır⁸⁵. Bu hadise İmparator Kalo'yu birtakım tedbirler almaya yöneltmiştir. Kalo için yapılacak iki şey vardı: Birincisi, Türkler üzerine Haçlı seferi düzenlemek; ikincisi de, Osmanlı'ya karşı bir müttefik bulmak. Öncelikle müttefik arayışına girdi ve bu iş için Akkoyunlu Devleti'ni uygun gördü⁸⁶. İttifak yapmak için Diyarbakır'a elçiler gönderildi. İttifak karşılığında kızı Despina Hatun'u ve çeyizi olarak da Kapadokya (Sivas Vilayeti)yı vermeyi teklif

⁸² Bkz. Anthony Bryer-David Winfield, *The Byzantine Monuments And Topograph of The Pontos*, vol: I, Washington, 1985, s.129.

⁸³ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, C.II, s.52; Bostan, *a.g.t.*, s.3; Bilgin, "Tarih", s.76.

⁸⁴ Aşıkpaşaoğlu, *Tevarih-i Âl-i Osman, Osmanlı Tarihleri I*, İstanbul, 1949, s.250'den naklen Bostan, *a.g.t.*, s.3; Şeyh Cüneyd Bey ve Trabzon teşebbüsü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Walther Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, çev: Tevfik Bryıkhoğlu, 2.Baskı, Ankara, 1992, s.19-22; Rustam Shukurov, "The Campaign of Shaykh Djunayd Şafawi Against Trebizond", *Byzantine And Modern Greek Studies*, Birmingham, 1993, vol:17, s.127-140.

⁸⁵ Bostan, *a.g.t.*, s.3-4.

⁸⁶ Yaşar Yücel, "Fatih'in Trabzon'u Fethi Öncesinde Osmanlı-Trabzon-Akkoyunlu İlişkileri", yay. haz: İsmail Hacifettahoğlu, *Öncesi ve Sonrasıyla Trabzon'un Fethi*, Ankara, 2001, s.198; Bekir Sıtkı Baykal, "Fatih Sultan Mehmet-Uzun Hasan Rekabetinde Trabzon Meselesi" *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara 1964, C.II, S. 2-3, s.74

etti. 1458 yılında Uzun Hasan ile imparator arasında ittifak anlaşması yapıldı⁸⁷. Bu sırada imparator ölmüş yerine kardeşi David geçmiştir. David de bu anlaşmayı kabul ettiği gibi Haçlı Seferi tertibine de başlamıştı⁸⁸. David bir süre sonra Uzun Hasan'a bir elçi göndererek Osmanlı'ya ödemek zorunda oldukları verginin kaldırılmasını istemiştir. Uzun Hasan da, anlaşmaya riayet ederek Osmanlı ülkesine bir elçi göndermiştir. Uzun Hasan, Trabzon İmparatorunun ödemek zorunda olduğu verginin affedilmesini, Osmanlı padişahlarının önceden beri Akkoyunlu beylerine vermekte oldukları, fakat Timur'un ölümünden sonra gönderilmeyen hediyelerin verilmesini, hatta daha da ileri giderek Kapadokya'nın teslimini istemiştir⁸⁹. Bunlar kabul edilmesi mümkün olmayan şartlardır. Fatih elçiye sadece "Haydi siz rahatça gidiniz, gelecek sene ben kendim gelir borcumu öderim" demiştir ki, bu da Fatih'in Trabzon üzerine bir sefere karar verdiğini göstermektedir⁹⁰.

⁸⁷ Şerafettin Turan, "Fatih Mehmet-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik", *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 1965, C.II, S. 4-5, s.66.

⁸⁸ Şahin, *a.g.m.*, s.156.

⁸⁹ Turan, "Fatih Mehmet-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik", s.66; Baykal, *a.g.m.*, s.74.

⁹⁰ Turan, "Fatih Mehmet-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik", s.67; Baykal, *a.g.m.*, s.75; İsmail H. Ertaylan, "Trabzon'un Fethi", yay. haz: İsmail Hacıfettahoğlu, *Öncesi ve Sonrasıyla Trabzon'un Fethi*, Ankara, 2001, s.34-41; Şehabeddin Tekindağ, "Trabzon-Rum İmparatorluğu'nun Fethi", yay. haz: İsmail Hacıfettahoğlu, *Öncesi ve Sonrasıyla Trabzon'un Fethi*, Ankara, 2001, s.54-55; İsmet Parmaksızoğlu, "Trabzon'un Fethi/21 Muharrem 866-26Ekim 1461", yay. haz: İsmail Hacıfettahoğlu, *Öncesi ve Sonrasıyla Trabzon'un Fethi*, Ankara, 2001, s.63-65; Selahattin Tansel, "Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Ortadan Kaldırılması", yay. haz: İsmail Hacıfettahoğlu, *Öncesi ve Sonrasıyla Trabzon'un Fethi*, Ankara, 2001, s.81-82.